

Міністерство освіти і науки України
ВСП «Закарпатський лісотехнічний фаховий коледж Національного
лісотехнічного університету України»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Закарпатського
лісотехнічного фахового коледжу
Михайло ЛИПЧЕЙ

08 2023

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЗАПОВІДНА СПРАВА

Галузь знань

10 Природничі науки

Спеціальність

101 Екологія

Освітньо-професійна програма

*Екологія та охорона навколишнього
середовища*

Освітньо-професійний
ступінь

фаховий молодший бакалавр

м. Хуст - 2023

Програма навчальної дисципліни «Заповідна справа» для студентів галузі знань 10 Природничі науки спеціальності 101 Екологія освітньо-професійна програма Екологія та охорона навколишнього середовища.

Розробник програми: Яна Степа - викладач екологічних дисциплін

Програму розглянуто та затверджено на засіданні циклової комісії екологічних дисциплін

Протокол № 1 від «29» 08 2023

Голова циклової комісії Світлана СОЛДАТЕНКО

«29» 08 2023

Схвалено методичною радою Закарпатського лісотехнічного фахового коледжу

Протокол № 1 від «30» 08 2023

Голова методради Юрій МОРОЗ

«30» 08 2023

ВСТУП

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «*Заповідна справа*» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахового молодшого бакалавра спеціальності 101 Екологія.

Програма передбачає комплексне вивчення основ заповідної справи для збереження ландшафтного і біологічного різноманіття, розробки заходів щодо зменшення дії антропогенних факторів на природно-заповідні території та об'єкти, вирішення проблем охорони природи, а також передбачає визначення основних параметрів природно-заповідних територій та об'єктів, ступеню забезпеченості регіону ними.

Курс «Заповідна справа» носить міждисциплінарний характер. Щоб розпочати вивчення курсу необхідно засвоїти дисципліни хімія, біологія, зоологія, математика, географія, метеорологія і кліматологія, гідрологія, геологія з основами геоморфології, ґрунтознавство та інші, тобто поєднання курсів гуманітарного циклу із дисциплінами фахової підготовки студентів. Програма складається з таких змістових модулів:

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні засади заповідної справи

Тема 1. Поняття і зміст заповідної справи

Тема 1.2 Історія заповідної справи.

Тема 1.3 Критерії та умови створення заповідних територій та об'єктів

Тема 1.4 Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Тема 1.5 Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій та екомережі України

Тема 1.6 Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України

Тема 1.7 Природоохоронна та наукова діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України.

Змістовий модуль 2 Природно-заповідний фонд України

Тема 1.8 Поняття про природно-заповідний фонд (ПЗФ) України, особливості його формування та управління

Тема 1.9 Класифікація природно-заповідного фонду

Тема 1.10 Природні та біосферні заповідники

Тема 1.11 Національні природні парки

Тема 1.12 Регіональні ландшафтні парки. Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища

Тема 1.13 Штучно створені природно-заповідні об'єкти

Змістовий модуль 3 Червона та Зелена книги України. Проблеми і перспективи ПЗФ України

Тема 1.14 Червона книга

Тема 1.15. Зелена книга

Тема 1.16 Правове забезпечення заповідної справи в Україні

Тема 1.17 Міжнародне співробітництво України у галузі заповідної справи.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1 Метою навчальної дисципліни є формування у майбутніх фахівців екологів базових знань із заповідної справи та вивчення особливостей природно-заповідних територій з метою розробки режимів їх охорони та раціонального використання, формування системи знань про основні закономірності взаємодії людини і природи; розробки заходів щодо зменшення дії антропогенних факторів на природно-заповідні об'єкти.

1.2 Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- набуття знань щодо ролі та місця заповідних територій в житті біосфери, законів заповідання і охорони заповідних територій, історію і стан заповідної справи в Україні й у світі, природоохоронне, наукове і виховне значення Червоної книги;
- знання класифікації заповідних територій та встановлення характерних ознак, переліку дій та виду господарської діяльності, що не суперечить положенням об'єктів природно-заповідного фонду;
- ефективно використовувати матеріали заповідних територій різного рангу і категорій для наукового аналізу екологічних умов регіонів і прогнозування та моделювання екологічних ситуацій;
- використання матеріалів заповідників та самі заповідні території для здійснення екологічної освіти та екологічного виховання населення, для природоохоронної діяльності.

1.3 В результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати

- основні етапи розвитку заповідної справи в Європі та Україні;
- особливості основних ідеологій заповідної справи;
- предмет, метод, принципи та завдання заповідної справи;
- основи внутрішнього зонування території заповідників;
- роль заповідників у системі господарювання;
- систему Законів України, що регулюють діяльність ПЗФ;
- систему міжнародних конвенцій, що регулюють діяльність ПЗФ;
- процедуру створення об'єкту або території ПЗФ.

вміти:

- визначати наукову цінність біотичного та ландшафтного різноманіття ПЗФ;

- обґрунтовувати доцільність заповідання нових територій на основі даних про географічний, екосистемний та економічний стан територій;
- оцінювати вплив антропогенних факторів на заповідні екосистеми; проводити біомоніторинг;
- розробляти схему оптимізації ПЗФ певного регіону згідно вимог законодавства;
- вести Літопис природи на територіях та об'єктах ПЗФ;
- здійснювати наукову, еколого-освітню, просвітню та рекреаційну діяльність.

1.4 Внаслідок вивчення навчальної дисципліни згідно освітньо-професійної програми студенти повинні отримати наступні **компетентності**:

Загальні компетентності:

ЗК03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК05. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК06. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК07. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК08. Прагнення до охорони та збереження навколишнього середовища.

Спеціальні компетентності:

СК01. Здатність використовувати базові знання з фахових дисциплін у професійній діяльності.

СК02. Здатність обґрунтовувати власну точку зору та висновки, використовуючи основні теорії та концепції наук про навколишнє середовище.

СК03. Здатність здійснювати контроль за роботою природоохоронних об'єктів.

СК05. Здатність проводити екологічний моніторинг та оцінювати поточний стан навколишнього середовища.

СК06. Здатність обґрунтовувати необхідність й розробляти заходи, спрямовані на збереження ландшафтно-біологічного різноманіття та формування екологічної мережі.

СК10. Здатність інформувати громадськість про стан екологічної безпеки та збалансованого природокористування.

СК11. Здатність до участі в реалізації природоохоронних заходів або екологічних проєктів.

СК12. Здатність до опанування міжнародного та вітчизняного досвіду регіональних та транскордонних екологічних проблем.

Програмні результати навчання

РН 2. Здійснювати пошук, відбирати інформацію з різних джерел у сфері професійної діяльності.

РН 3. Визначати та описувати основні джерела техногенного пливу на навколишнє природне середовище та оцінювати міру екологічної небезпеки.

РН 4. Використовувати положення, принципи, методи та поняття фундаментальних і прикладних наук у навчанні та професійній діяльності.

РН 6. Проводити польові та лабораторні дослідження, забір та оцінювання досліджуваних матеріалів і зразків, проведення аналізів, їх узагальнення та складання звітів.

РН 9. Аналізувати склад, будову, розвиток екосистем у різних просторово-часових масштабах.

РН 10. Застосовувати знання щодо геологічного середовища, педосфери, гідросфери та атмосфери для дослідження небезпечних екологічних явищ і процесів з метою вибору шляхів запобігання та їх вирішення.

РН 11. Застосовувати знання з охорони навколишнього середовища, екологічного моніторингу, оцінки впливу на довкілля, геохімії довкілля для оцінки природно-ресурсного потенціалу та окремих видів природних ресурсів, оцінки впливу на навколишнє середовище, розрахунків збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства.

РН12. Застосовувати знання з біогеохімії, нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище та техноекотології для виконання спостережень за станом довкілля, проведення польових і лабораторних досліджень, визначення та реалізації методів очистки викидів у повітряний басейн та скидів зворотних вод у водні об'єкти.

РН13. Застосовувати знання з екології людини, соціоекотології, екологічної безпеки для цілісного підходу до людини як до біоенергоінформаційної системи, яка може бути основою спрямованого управління процесами життєдіяльності, новими підходами до боротьби із хворобами, збереження та зміцнення здоров'я, духовної еволюції людини як безальтернативної стратегії виживання цивілізації в умовах загострення глобальної екологічної кризи.

РН 16. Здатність проведення досліджень на об'єктах ПЗФ на відповідному рівні.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин – 3 кредити.

2. Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів і тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	всього	у тому числі:			всього	у тому числі:		
		лекції	Практичні	с.р.с.		лекції	практичні	с.р.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
МОДУЛЬ 1								
Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні засади заповідної справи								
Тема 1.1. Поняття і зміст заповідної справи	4	2		2				
Тема 1.2. Історія заповідної справи	2	2						
Тема 1.3. Критерії та умови створення заповідних територій та об'єктів	6	4		2				
Тема 1.4 Основні засоби збереження територій та об'єктів ПЗФ	4	2		2				
Тема 1.5 Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій та екомережі України	8	4	2	2				
Тема 1.6 Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України	4	2		2				
Тема 1.7 Природоохоронна та наукова діяльність на територіях і об'єктах ПЗФ	6	4		2				
Разом змістовий модуль 1	34	20	2	12				
Змістовий модуль 2. Природно-заповідний фонд України								
Тема 1.8. Поняття про природно-заповідний фонд (ПЗФ) України, особливості його формування та управління	4	2		2				
Тема 1.8. Класифікація ПЗФ	4	2		2				
Тема 1.9. Природні та біосферні заповідники	8	4	2	2				
Тема 1.10 Національні природні парки	6	2	2	2				

Тема 1.11 Регіональні ландшафтні парки. Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища	8	4	2	2				
Тема 1.12 Штучно створені природно-заповідні об'єкти Ботанічні сади України.	8	4	2	2				
Разом змістовий модуль 2	38	18	8	12				
Змістовий модуль 3. Червона та Зелена книги України. Проблеми і перспективи ПЗФ України								
Тема 1.13. Червона книга України	6	4		2				
Тема 1.14. Зелена книга України	2	2						
Тема 1.15. Правове забезпечення заповідної справи в Україні	6	4		2				
Тема 1.16 Міжнародне співробітництво України у галузі заповідної справи.	4	2		2				
Разом змістовий модуль 3	18	12	-	6				
Всього годин:	90	50	10	30				

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Науково-теоретичні засади заповідної справи

Тема 1. Поняття і зміст заповідної справи

Визначення поняття «Заповідні території». Головна задача заповідних територій. Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмет і методи досліджень. Сутність природно-заповідної справи. Заповідна справа як наукова дисципліна. Поняття та зміст заповідної справи. Мета, завдання, об'єкт та предмет заповідної справи. Значення заповідних територій та об'єктів у збереженні біологічного різноманіття. Етапи розвитку заповідної справи.

Тема 1.2 Історія заповідної справи.

Загальні аспекти необхідності обмеженого використання елементів природи, заборони користування певними біотичними та абіотичними компонентами навколишнього середовища. Ідеології природно-заповідної справи. Еволюція концептуальних засад охорони природи: заповідники, Червона книга, Зелена книга, поліфункціональні об'єкти (парки, біосферні резервати). Стан та перспективи заповідної справи в Україні та світі.

Тема 1.3 Критерії та умови створення заповідних територій та об'єктів

Вибір територій для заповідання. Резервування територій для подальшого заповідання. Етапи створення територій ПЗФ. Порядок створення територій та об'єктів ПЗФ. Підготовка і подання клопотань про організацію чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ, розгляд клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ, прийняття рішення про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ та їх охоронних зон.

Тема 1.4 Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Шляхи забезпечення збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду, задача заповідного режиму. Напрямки використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду з урахуванням вимог режиму.

Мета та задачі охоронних зон, що встановлюються навкруги заповідників та інших заповідних територій. Типи користування заповідними територіями поділяються. Рекреаційне навантаження.

Тема 1.5 Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій та екомережі України

Поняття про територіальну організацію ПЗФ. Функціональне зонування територій та об'єктів ПЗФ. Формування мережі природоохоронних територій. Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика. Території та об'єкти ПЗФ, як елементи національної екомережі. Реалізація Загальнодержавної програми формування екологічної мережі: концепція, основні засади створення, критерії і принципи формування екомережі України. Функції заповідних територій та об'єктів. Поняття пріоритету охорони.

Практична робота №1 Нормативно-правові засади охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Тема 1.6 Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України

Поняття, функції і методи управління природно-заповідним фондом України. Механізми фінансового забезпечення функціонування установ природно-заповідного фонду. Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Тема 1.7 Природоохоронна та наукова діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України. Науково-дослідні роботи на територіях природно-заповідного фонду. Літопис природи. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Освітньо-виховна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Закордонний досвід управління природоохоронними територіями. Міжнародне співробітництво в галузі заповідної справи.

Змістовий модуль 2 Природно-заповідний фонд України

Тема 1.8 Поняття про природно-заповідний фонд (ПЗФ) України, особливості його формування та управління

Загальні положення про ЗУ «Про ПЗФ України». Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Статус (ранг) категорій ПЗФ. Форми власності на природно-заповідних територіях та об'єктах. Основні засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного

фонду. Види використання природно-заповідних територій. Показники сталого розвитку ПЗТ. Позначення ПЗФ на місцевості. Громадський контроль за станом природно-заповідного фонду.

Тема 1.9 Класифікація природно-заповідного фонду

Структура природно-заповідного фонду згідно з класифікацією, прийнятою в Законі "Про природно-заповідний фонд України". Класифікація природно-заповідного фонду в залежності від наявності штату адміністрації. Класифікація природно-заповідного фонду в залежності від походження екосистем, які охороняються в межах об'єкта. Статус об'єкта, який визначається на основі комплексної оцінки – головний критерій в класифікації об'єктів природно-заповідного фонду. Розподіл об'єктів природно-заповідного фонду згідно часу існування об'єкту (існуючі об'єкти ПЗФ та зарезервовані для подальшого заповідання території та землі, що не мають природоохоронного статусу, але є цінними і перспективними з точки зору їх подальшого заповідання).

Тема 1.10 Природні та біосферні заповідники

Статус та завдання природних заповідників. Режим охорони природних заповідників. Особливості природних заповідників України. Режим охорони природних заповідників. Розрахунок охоронних зон природних заповідників. Завдання та умови створення біосферних заповідників. Біосферні резервати. Міжнародна мережа біосферних резерватів. Біосферні заповідники України, статус, завдання та режим охорони. Функціональні зони біосферних заповідників.

Практична робота №2 Біосферні та природні заповідники

Тема 1.11 Національні природні парки

Статус, завдання та режим охорони. Типи національних природних парків. Зонування національних природних парків. Особливості національних природних парків.

Практична робота №3 Національні природні парки

Тема 1.12 Регіональні ландшафтні парки. Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища

Статус, завдання, режим охорони та управління. Регіональні ландшафтні парки України. Критерії створення РЛП. Зонування території РЛП. Органи управління РЛП. Статус, завдання та режим охорони заказників. Типи заказників. Заказники України. Пам'ятки природи. Типи пам'яток природи. Режим охорони пам'яток природи. Заповідні урочища. Статус заповідних урочищ. Режим охорони заповідних урочищ.

Практична робота №4 Регіональні ландшафтні парки. Заказники. Пам'ятки природи

Тема 1.13 Штучно створені природно-заповідні об'єкти

Ботанічні сади України. Статус та завдання ботанічних садів. Зонування ботанічних садів. Режим охорони ботанічних садів. Дендрологічні парки України. Статус та завдання дендрологічних парків. Зонування дендрологічних парків. Режим охорони дендрологічних парків. Зоологічні парки. Статус завдання та режим охорони. Зонування зоологічних парків. Парки пам'ятки садово-паркового мистецтва. Зонування та режим охорони парків пам'яток садово-паркового мистецтва.

Практична робота №5 Штучно створені природно-заповідні об'єкти

Змістовий модуль 3 Червона та Зелена книги України. Проблеми і перспективи ПЗФ України

Тема 1.14 Червона книга

Історія створення, мета, значення та зміст Червоної книги. Міжнародна Червона книга, Червона книга України. Категорії Червоної книги, за якими види рослин і тварин перебувають під загрозою зникнення, заходи їх збереження та науково обґрунтоване відтворення.

Тема 1.15. Зелена книга

Зелена книга як нова форма науково обґрунтованої охорони рослинних угруповань. Задачі, значення та зміст Зеленої книги

Тема 1.16 Правове забезпечення заповідної справи в Україні

Поняття, об'єкти та джерела екологічного права. Предмет, принципи та функції екологічного права. Органи державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Органи спеціального державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Правове забезпечення заповідної справи в Україні. Джерела природоохоронного права. Право та форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Тема 1.17 Міжнародне співробітництво України у галузі заповідної справи.

Основні аспекти міжнародного співробітництва в галузі заповідної справи. Міжнародні Конвенції: мета, завдання, основні принципи (Конвенції про збереження різноманіття, СІТЕС, Рамсарська, Боннська, Бернська конвенції та інші). Цільові (тематичні) міжнародні угоди, сутність та характеристика найголовніших з них.

Модульна контрольна робота № 1

4. Рекомендована література

Основна:

1. Екологія біорізноманіття: підруч. / за ред. А.В. Яцика. Київ: Генеза, 2013. 408 с.
2. Заповідна справа в Україні: навч. посіб. / за заг. редакцією М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. Київ: Географіка, 2003. 306 с.
3. Зелена книга України / під заг. ред. Я.П. Дідуха. Київ: Альтерпрес, 2009. 448 с.
4. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа: навч. посіб. Київ: Арістей, 2007. 480 с.
5. Фурдичко О.І., Сівак В.К., Солодкий В.Д. Заповідна справа в Україні: підруч. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 336 с.

Додаткова:

1. Андрієнко Т.Л. Наукові дослідження територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Літопис природи / Т.Л. Андрієнко // Заповідна справа України. – К. : Географіка, 2003. – С. 183-188.
2. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 900с.9. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 600с.
3. Заповідна справа / Товажнянський Л.Л. та ін. Харків: НТУ «ХП», 2002. 240 с.

Інформаційні ресурси:

1. Законодавство України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Міністерство екології та природних ресурсів України URL: <https://menr.gov.ua/>
3. Департамент заповідної справи URL: <http://old.menr.gov.ua/reports/332-departament-zapovidnoispravy>
4. Департамент охорони природних ресурсів та екомережі URL: <http://old.menr.gov.ua/reports/325-departament-okhorony-pryrodnykh-resursiv-ta-ekomerezhi>
5. Природно-заповідний фонд України URL: <http://pzf.menr.gov.ua>
6. Національна комісія України у справах ЮНЕСКО URL: <http://unesco.org.ua/>
7. Програма ЮНЕСКО «Людина і біосфера» щодо біосферних резерватів URL: <http://unesco.org/mab>
8. Міжнародний фонд дикої природи (WWF Internacional) URL: <http://www/panda.org/>
9. Міжнародний фонд дикої природи (WWF Internacional, Дунайсько-Карпатська програма) URL: www.panda.org/dcpo
12. Червона книга України URL: <http://redbook-flora.land.kiev.ua/2.html>
13. Зелена книга України URL: <http://greenbook.land.kiev.ua/>
14. Моніторинг біорізноманіття в Україні URL: <http://biomon.org>
15. Регіональні доповіді про стан навколишнього природного середовища URL: <http://old.menr.gov.ua/dopovidi/regionalni>

5. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Контроль здійснюється за модульно-рейтинговою системою та передбачає виконання 1 модульної контрольної роботи протягом періоду навчання та диференційованого заліку.

Підсумковий семестровий контроль у формі диференційованого заліку передбачає врахування кількості балів за стобальною модульно-рейтинговою системою організації та контролю навчального процесу.

6. Засоби діагностики успішності навчання

Діагностика успішності навчання здійснюється за допомогою:

- попереднього, поточного, періодичного, підсумкового контролю знань;
- модульної контрольної роботи;
- індивідуальної перевірки;
- фронтальної перевірки;
- тестового контролю;
- доповідей;
- рефератів;
- бесід, диспутів.